

УДК 94(477):378.113.1

Ю. С. Земський

Людина у лецатах своєї епохи: Степан Руданський, випробування долі

Кожна людина, а надто людина творча живиться духовно-культурними ідеями та емоційними настроями суспільства своєї епохи. Покоління українців, котрим випала доля жити у ХІХ ст. зазнали контрастних змін Російської імперської політики в царині національно-культурного життя. Зміст державної політики, а також близькість чи віддаленість життєвого повсякдення певної особистості від національно-культурного середовища рідного народу зазвичай були визначальними щодо формування національного самоусвідомлення людини.

Степан Руданський, з дитячих літ засвоївши українські національно-культурні цінності й ідеали, спромігся не розгубити їх та психологічно не зламатися в умовах багаторічного виховання у зросійщених клерикально-освітніх закладах. А відтак, він творчо вибухнув бурлеском яскравого, життєствердного гумору в роки короткого періоду лібералізму в Російській імперії (середини 50-х – початку 60-х років ХІХ ст.) Самобутній поет у віці 23–26 років, захоплюючись національно-культурними напрацюваннями земляків, інтелектуалів-українців Петербурзької громади, створив майже одесятеро більше, аніж за решту років життя.

Зросійщене середовище місця праці у дорослому віці та антиукраїнські заходи імперської влади (з часу Валуєвського циркуляру), а отже відсутність, як йому здавалося тоді, будь-якої перспективи бути почутим рідним народом, для якого писав, – згасили вогонь поетового гумору та самобутньої пісні.

Ключові слова: Степан Руданський, громадянська свідомість, українофільство, гумор, поезія.

Постать Степана Руданського, звісно, не є втаємниченою. Його життєвоствердні гуморески та байки, лірична поезія та переклади завжди викликали в українців усіх поколінь непідробний інтерес, любов і захоплення, а отже ці твори неодноразово перевидавалися й щоразу супроводжувалися вступним словом та коментарями, з яких і поставала інформація про автора – поета-гумориста. Проте, життя та творчість поета досі залишають перед нами певні нерозв'язані, або не досить переконливо пояснені біографами загадки. Серед них, зокрема, проблема нерівномірності творчого процесу, адже в роки юності та молодості С. Руданським було написано у десять разів більше, аніж в роки зрілого віку. Окрім того, маємо також пам'ятати, що видання радянського періоду, традиційно називаючи С. Руданського поетом-демократом [11, с. 3], все ж ніколи не охоплювали усієї повноти його творчої спадщини.

Нині для дослідників зникли будь-які потреби підлаштовуватися до певної кон'юнктури, щось замовчувати, або щось надміру припідносити. Тож, зниклі

заборони й упередження, а також відсутність закритих спецсховищ дозволяють їй навіть вимагати розширювати джерельну базу досліджень та по-новому поглянути на вже відомі, здавалося б факти.

До аналізу творчості С.Руданського чи не найпершим звернувся Іван Франко, назвавши подолянина талановитим ліриком та незрівняним анекдотистом, котрий поряд із Т.Шевченком є найвизначнішим в українському письменництві XIX ст., із винятковими здібностями в справі репродукування традиційно-народного матеріалу та історичних фактів [22, с. 148-150]. Галичанам також належить першість в широкому знайомстві українського читача із творчим доробком С.Руданського. Зокрема, його співомовки та ліричні твори, а також короткі, але важливі біографічні свідчення про поета подавалися наприкінці XIX ст. у літературно-науковому виданні Товариства імені Т.Шевченка у Львові – тижневику “Зоря” [3; 4; 5; 6; 19; 20].

Важливі узагальнення біографічного матеріалу про С.Руданського були зроблені у 20-х роках XX ст. Володимиром Герасименком та Агатангелом Кримським [13; 14; 17]. А далі, вже у другій половині XX ст. перевидання творів поета також традиційно супроводжувалися біографічною інформацією, щоправда, дещо тенденційного змісту [8; 10; 11]. До вказаного кола джерел, на теперішній час, доступно додати також українські діаспорні видання [7; 9]. Проте, для глибокого пізнання самотності постаті С.Руданського, пізнання чинників формування його характеру, розкриття засад життєвої вдачі, перебігу творчого злету та з’ясування причин творчої кризи, звісно, не досить суто біографічних фактів. Важливо поглянути на життєвий шлях людини в контексті суспільно-політичних та національно-культурних процесів відповідної епохи й саме цьому присвячується дана стаття.

У рідному селі Степана Руданського – в Хомутинях на Вінниччині ще й тепер переказують легенду про непросту атмосферу життя талановитого гумориста в сімейному колі. Власне, конфліктними склалися стосунки із батьком, котрий мріяв побачити сина в архієрейському сані. Й саме задля цього, не дуже заможній священник невеликого подільського села, виховуючи п’ятьох дітей все ж знаходив засоби на навчання сина Степана у Шаргородському духовному училищі (6 років), Кам’янець-Подільській духовній семінарії (6 років), й нарешті надав кошти для поїздки на навчання до Петербурзької духовної академії. Натомість, юнак на власний розсуд вступив там до медико-хірургічної академії й тим самим викликав батьківський гнів та немилість. Односельці зберігають в пам’яті перекази про ворожість ставлення батька – отця Василя до сина “відступника” Степана, якого він за цей непослух вже навіть не впускав до рідної хати. Важливо також, що народна пам’ять закарбувала іще одну принципово вагомому обставину, яка гнітила й гнівила батька. Останній навідріз не сприймав розмов та писань Степанових українською мовою. Тож не бажаючи навіть бачити середущого сина, він передавав через старшого, Степанового брата – Григорія: “Скажи йому, что если он что-то там пишет, то хоть би не писал на етом д...м малоросійском языке”[2].

Цілком ймовірно, що ця сільська легенда дещо художньо загострює драматургію подій. Адже Степан, вступивши до медакадемії 1855 р., через розрив із батьком вже не мав засобів приїздити з далекого Петербурга на вакації до Хомутинець. А коли він, завершивши навчання (а водночас, хворіючи вже на сухоти), виклопотав собі призначення до праці у Кримській Ялті, то саме тоді – восени 1861 р. – й завігав (мабуть, востаннє) до рідного села. Але батько, о. Василь вже на той час помер (у січні 1861 р.) [17, с. 59]. Проте, щодо змісту взаємин Степана із батьком впродовж останніх років життя отця Василя жодних перебільшень немає, і це засвідчується документально.

Агатангел Кримський свого часу опублікував Степанів лист до брата Григорія, датований липнем 1859 р. (тобто, лист написаний у Петербурзі). Дякуючи брату за надіслані йому “рягівні” 5 карбованців, Степан переказував свої важкі думи та переживання під враженнями від батькового листа, отриманого ним наприкінці травня того ж року й частково цитував його. Батько дорікав Степанові невдячністю й неповагою та радив йому: “Єслі захочеш написати п’сьмо, то піші лі почтїтельно, не по малоросійському, або (тут о. Василем, як бачимо вжито відвертий українізм) лучше нічого не піші” [17, с. 56-57]. А далі, Степан виливав брату свою тугу через непорозуміння з батьком: “Більше нічого не треба! Тут зачеплено і збито з болотом все, що було для мене дорогого: мою покїрність називають пихою, мою правду – цвікою, мою жалість – здирством, мою вдяку – чорною невдякою... Мало того: вони личать мене годним проклину і заказують мені говорити з ними моєю рідною мовою... Тату! Тату! Ми ваші діти, а не довжники, ми завсїгди маємо вас за батьків, а не пожичників, за що ж ви звете нас невдячними?!” [17, с. 57-58] Водночас, Степан безкомпромісно відстоював власне національне самоусвідомлення: “Заказують мені мою рідну мову, заказує батько; але в мене був дід, був прадід і прапрадід – вони мені не заказали; не слухає батько мої мови – зате мене і по смерті, може, послухають штирнадцять мільйонів моїх їдномовців” [17, с. 58].

Звісно, цей конфлікт поколінь (батька й сина) заслуговує прискіпливішої уваги та аналізу. Степан Васильович Руданський народився, поза сумнівом, із Господнім талантом, проте, слід зважити також на історично-культурні обставини формування його особистості та порівняти їх з епохою й умовами становлення батька – отця Василя Іоановича.

З клірових відомостей довідуємося, що Василь Руданський 1800 року народження, не закінчив духовної семінарії. У 1820 р. його було звільнено із “нижчого відділення”, проте не зрозуміло, чи то за неуспішність в навчанні, чи то через брак матеріальних засобів до навчання. Але тоді ж таки його було прийнято на службу до Подільської духовної консисторії й це засвідчує, що поводився він за навчання зразково. Зрозуміло, що не маючи належної освіти, Степанів батько служив у консисторії на найнижчих чинах й продовжувалося це аж 10 років. Коли ж у рідному селі – в Хомутинцях, після смерті його батька (Степанового діда) – отця Іоана Петровича звільнилася парафія, Василь у

1830 р. висвячується; одружується з 15-річною Теодорою Порфирівною, донькою священика зі сусіднього села Павлівки й стає парафіяльним священиком [1, арк. 584 зв.-585]. Перехід тридцятилітнього чоловіка на звичайну сільську парафію після десятиріччя служби при епархіальній консисторії ще раз доводить, що зовсім не розкішне життя та ніяк не вагомі посади займав Василь Іоанович у Кам'янці-Подільському. А отже, шлях до здобуття ним чину священика виявився тривалим та тернистим, але водночас, десять років канцелярської служби в наскрізь зросійщеній консисторії виховало його, як бачимо, запеклим ненависником усього українського та сформуvalo зневагу й зверхність до селян (“мужицтва”). Всупереч своєму “професійному” покликанню (парафіяльного священика) бути захисником, наставником, порадиником, моральною та духовною опорою для своїх парафіян – селян-односельців, о. Василь натомість демонструє свою відразу до них й по-суті зрікається свого сина Степана через його хлопоманство та українофільство.

Степан, на відміну від батька, пройшов усі щаблі навчання, аби законно й “фахово” набути чин священика, а у випадку закінчення духовної академії перед ним відкрилася б перспектива входження до стану вищого духовенства – архієрейства. Проте, він усе це знехтував й, більше того, у подальшій своїй творчості задекларувався іронічно-саркастичним пересмішником церковного життя та священницької “святості”. Пізнавши з дитячих літ правдиве життя українського селянства, а далі власним досвідом пройшовши “кузню” формування церковнослужителів, Степан залишився вірним сином рідного народу й обрав своїм життєвим шляхом світське служіння йому.

Навчання у духовних закладах (училищах, семінаріях) Російської імперії XIX ст. виховувало, як правило, черствих, грубих, задогматизованих служителів церкви, вірних щонайперше – “царю і отечеству”. Навчання до якого приступали (навідріз відриваючись від батьків та опинившись у замкненому просторі бурси, як її прозвали сучасники) у віці 8-11 років, вибудовувалося на страху та насиллі. По-дитячому безтурботних та за своїм віком природно ексцентричних хлопчаків змушували до жорсткої дисципліни, беззаперечної слухняності-покори, визнання беззастережного авторитету наставників-вчителів та читання почасти незрозумілих текстів, а отже, бездумного їх заучування. Тому усі критично мислячі люди, хто знав життя бурси з середини, або вивчав його за документальними свідченнями характеризували таке навчання лише негативними рисами.

В числі найбільш відомих таких характеристик “з середини” є твір Анатолія Свидницького – “Люборацькі” [12]. А.Свидницький був ровесником Степана Руданського і майже одночасно з ним навчався у Подільській семінарії та не довчившись одного року, подібно Степанові “порвав” з духовною перспективою й вступив до Київського університету. За його описом, життя бурси було по-суті вічним протистоянням двох таборів – вчителів та учнів. Тут панували зверхність та догматизм. Черстві форми зубріння схоластичних (нежиттєвих, цілком абстрактних) знань породжували повну відразу до розу-

мової праці, а відтак антипатію учнівського розуму до бурсацької науки. Звісно, “вчительська правда” трактувала це не інакше як “ледарством та безтямством”, а отже учнів змушували до навчання та дисципліни насиллям (різками). Грубе насилля руйнувало їхні особистості. Але водночас, дорослішаючи бурсаки-підручки переставили з часом відчувати та боятися насилля, їхні душі ставали грубими й жорстокими, безсердечними, вони самі ставали насильниками. Й саме такі особи формували кістяк табору опозиції вчителям. Тож бурса, попри усі жорстокості й прагнення насиллям викорінити “зло”, залишалася “царством злочинів та вад”: обманів, образ, побиттів, зневаги, крадіжок, завдання моральних та тілесних страждань тощо [18, с. 198-212].

Степан Руданський, до його честі, не зламався в умовах такої клерикальної атмосфери. Й більше того, своїми життєвими шляхами й справами він зарекомендував себе людиною нової, модерної генерації, прихильником громадянського типу мислення. Це була опозиція становим життєвим принципам та цінностям (яких тримався його батько, о. Василь), коли людина цілковито орієнтувалася на станове походження, наявність або відсутність знатності, належність або неналежність до привілейованих верств тощо. “Родовитість”, чи навпаки “безродність” певної особи – за становими переконаннями – були перепусткою до “усіх благ цього світу” або ж виразом про “повну безперспективність”. Водночас, люди станового мислення були переконані у природності та законності ієрархічної будови суспільних стосунків у світі.

Роки дитячого, підліткового та юначого віку Степана збігаються із поширенням в Українському Правобережжі суспільно-культурних рухів “балагульства” (у 30-х – 40-х рр.) та “хлопоманства” (наприкінці 50-х – початку 60-х рр.), які й були за своїм змістом громадянськими, модерними. Головними прикметами “балагульського” та “хлопоманського” рухів є вияв шанси й толерантності до народу та народної української культури.

Поведінка “балагулів” характеризувалася обов’язковим дотриманням елементів ексцентричності, легковажності, навіть певного бешкетування задля підкреслення свого нехтування та зверхності до усталених шляхетсько-великосвітських норм і традицій (тобто, до станових принципів та цінностей). “Балагульський” рух зазвичай вважають шляхетською реакцією на ті погроми, що відбувалися з боку російської влади після поразки Листопадового польського повстання 1830–1831 рр. Тож дивакувати, безглузді, а іноді шалені витівки до яких вдавалися “балагули” – мода на простий (з елементами українського етнографічного характеру) одяг, захоплення кінними перегонами на бричках, субкультурне вироблення своєї говірки, галасливі зібрання (з демонстративними поведінковими репризами) на ярмарках та базарах, пиятика (неодмінно простої, народної горілки) тощо – були не лише проявом шляхетської прихильності до українського простонародного життя, але й своєрідним протестом, небажанням жити за традиціями, порядками й законами російської (жорстко станової, по-сутті) дійсності. Це було юродствування над усталеною “благопристойністю”, а водночас – докір тим представникам суспільства, кого

називали “шкарлупниками”, чи “суспільними слимаками” – хто “повзав” й улесливо “прогинався”, мовчки приймав нав’язувані імперські порядки та виявляв підлабузництво до представників російської влади, яка топтала усіх й змушувала до німої покори [21, с. 131].

“Хлопоманство” цілковито відкинуло усю театральність й награність поведінки й стало рухом свідомого служіння народу, прагненням зробити усе можливе, аби надати грамотність та підняти політично-правовий рівень самоусвідомлення українських селян. Поява цього руху була обумовлена тим, що наприкінці 50-х рр. владою імперії почала готуватися реформа ліквідації кріпосного права й стало зрозуміло, що селяни, отримуючи свободу мають бути свідомо готовими нею належно користатися. Адже, лишаяючись елементарно неграмотними, без жодних правових уявлень вони не здатні були розпорядитися отриманими правами. Усе це розуміючи, саме “хлопомани” й розпочали свою громадянську місію “пробудження народу до нових умов життя”. А далі, цей рух влився до річища значно ширшого суспільно-політичного руху – українофільства, що цілком можемо назвати осереддям зародження модерної (із громадянським світоглядом) української національної еліти. Гуртування у громади, написання букварів та заснування безкоштовних недільних шкіл, друк дешевої літератури задля поширення грамотності та знань серед народу, видання україномовного часопису “Основа”, прагнення домогтися дозволу на друк Євангелій українською мовою – такими були головні зусилля українофілів середини XIX ст., а їхнім ідейним підґрунтям було світоглядне переконання про рівність усіх людей перед Богом, а отже й перед законом [16, с. 237-258].

Степан Руданський влітку 1855 р. прибув до Петербурга. Тобто, в той час, коли поразка Росії в Кримській війні вже сталася й співпала вона зі смертю російського імператора Миколи I. Щойно прийшовши до влади, Олександр II розпочав готувати реформи й лібералізував політичний режим в імперії. Власне, ліберальними, громадянськими ідеями та настроями на той час було захоплене усе російське суспільство (точніше сказати, уся освічена частина його), й усі вимагали від імперської влади рішучих реформ, аби позбутися владного сатрапства, прихованого “рабства” в кріпосному праві, зневажливості панівних верств до “мужицтва” і т. п. ганебних реалій тогочасної російської дійсності.

Характерно, що роки навчання С.Руданського в академії збіглися з цим періодом лібералізму в Росії й саме на цей час приходиться максимальна активність його творчості. Більше того, заслуговує уваги факт, що апогей творчості відбувся, коли поету-гумористу було 18–27 років. (Про це можна з певністю говорити, оскільки впродовж усього життя він мав гарну звичку усі свої твори позначати датою написання). Власне, перші його твори були написані ще в Подільській семінарії, починаючи із 1851–52 рр. Проте, справжній творчий вибух приходиться на 1857–60 рр., тобто у віці 23–26 років. Звісно, що у старшому віці (а прожив Степан до 39 років), він не втратив своїх здіб-

ностей, а отже причина творчого “затишшя” – у життєвих обставинах, в умовах його епохи.

Лібералізм в політичному режимі імперії (1856–62 рр.), а також активна громадська діяльність українців (зокрема, Петербурзької громади) надихали подільського юнака докласти й своїх зусиль до справи вибудовування українського національного культурно-мистецького та освітнього середовища. Саме у цей петербурзький період, С.Руданський укладає усі творчі надбання в збірки. Так з’явилися: “Співомовки козака Вінка Руданського. Книжка перша. З 1851 року до 1857”, “Співомовки козака Вінка Руданського. Книжка друга. 1857, 1858 і 1859”, а також “Співомовки Вінка Руданського. 1859–1860. Петропіль” [8, с. 279]. Тоді ж ним було укладено збірку для друку під авторською назвою: “Нива козака Вінка Руданського. Київ. 1860” [8, с. 13], яка чітко засвідчила наміри автора щодо місця видання. Тими ж роками з’явилися перші публікації творів С.Руданського. Впродовж 1859 р. було опубліковано чотири гуморески, вірш та балада у петербурзькому тижневику “Русский мир”, а невдовзі, у 1861 р. в кількох числах “Основи” з’явилося друком іще шість ліричних поезій [8, с. 13]. На жаль, це були усі твори, що публікувалися за життя поета.

Переїзд С.Руданського до Ялти, по-суті співпав із політичною реакцією, що розпочалася в Російській імперії в середині 1862 р. Вона знищила й поставила під заборону усю громадську роботу українців: закриті були недільні школи, заборонялися й вилучалися букварі та українськомовна література для селян, припинено видання “Основи” тощо – усе це було названо “політично неблагонадійним” й зрештою – в липні 1863 р. з’явився Валувєвський циркуляр [16, с. 260-266]. За таких політичних обставин, українська громадськість втратила можливість публікувати будь що, а працювати, як кажуть, “у стіл” поет, схоже, вже не мав снаги. Впродовж дванадцятиліття, ялтинського періоду, С.Руданським було написано віршовану п’єсу “Чумак” та укладено збірку народних пісень, куди включені були також його авторські твори, під загальною назвою “Копа пісень” [8, с. 14]. А далі, уся його творча увага була віддана перекладам світової класики українською. Він перекладає “Іліаду” Гомера, “Енеїду” Вергілія, старогрецьку пародію “Батрахоміомахія”, “Демона” Лермонтова тощо [8, с. 15].

За радянськими публікаціями творчої спадщини С.Руданського, він виглядає цілком “політично безпечним”, іноді навіть дещо поверховим ліриком та тенденційним за тематикою (власне, селянським) гумористом. Проте, за межами російського імперського та радянського простору збірки його творів виходили значно гострішими, з яскраво підкресленими національно-українськими рисами. Так, у Нью-Йоркському виданні 1915 р., його приказки подаються параграфами за соціально-національними ознаками змісту: “про попів та ксьондзів”, “про Ляхів і панів”, “про Москалів і урядників”, “про Циганів” і т. д. Водночас, тут зустрічаємо надзвичайно їдку сатиру щодо національних прикмет найближчих сусідів українців. Особливо, значна кількість приказок, невідомих для читачів пострадянської України стосується росіян, яких С.Руданський здебільшого називає “кацапами” й глумиться з їхнього

легкого ставлення до вбивства людини (“Рубль медью”, “То-то любо”), з їхнього грубіянства (“Бальная мать”, “Что смотриш?”), природності для них крадіжки (“Добрый чоловік”, “Скачі Мікалай!”), з їхнього догматизму в догриманні релігійного ритуалу (“Кацапська сповідь”), а водночас, відсутності людинолюбства й поваги до іншої людини (“Варвара”, “Пилипон”) із холуйської готовності служити сильним світу цього (“Цаловалов”, “Рибка-с”) [7, с. 156-169].

Й звійсно, що світогляд С.Руданського впродовж його петербурзького спілкування в колі української громади переріс національно-етнографічний рівень й набув сформованих національно-політичних переконань. Про що красномовно свідчать малознані українцями слова поета, написані 1858 р.:

... Україно, Україно, / Моя рідна мати!

Чи ще довго над тобою / Будуть панувати?

Чи ще довго кривавицю / Будуть з тебе пити

Та й діточок твоїх бідних / В кайданах водити?

Твоя слава у могилі, / А воля в Сибіру.

От що тобі, матусенько, / Москалі зробили!

Гукни ж, гукни, Україно, / Нещасная вдово!

Може діти на твій голос / Обізвуться знову!

Може знову розв'язуться / Зв'язанії руки,

Може знову бряжчатимуть / Козацькі шаблюки!... [9, с. XV-XVI].

Отже, світоглядні переконання С.Руданського, сформовані в умовах віднесення українського національно-культурного руху середини XIX ст. характеризують поета великим патріотом рідної землі та українського народу. Його поетичний талант та природно життєвий оптимізм, у поєднанні з глибоким знанням української народної культури, власне, пісенно-поетичного фольклору – реалізувалися у витончених зразках яскравого гумору. Причому, майстерна обробка народних жартів та дотепів щодо людських вад та недоліків життя, набуваючи художності, літературності, поетичності перетворювала ці народні перекази у справді повчальні позачасові філософсько-життєві настанови. Тож людина такого таланту, природно була емоційної та вразливою й природно С.Руданському хотілося бачити й чути людську реакцію на свою творчість. На жаль, політична атмосфера в Російській імперії, що встановилася з 1862 р. позбавляла його цієї можливості. Так само й культурно-побутове середовище Ялти також позбавляло поета чути рідне слово, жити рідною культурою. Ця його спраглисть вочевидь постає з останніх листів до друга В.В.Ковалева [3, с.96-97]. Не склалося в поета також із сімейним життям. Не вмів він обстоювати й своїх приватних інтересів у взаєминах із недобррозичливцями [19, с. 95]. Далися взнаки також зайняття професійною практикою (до сухот, якими захворів у голодні студентські роки додалися наслідки боротьби із епідемією холери в Ялті 1871 р.)

Набуті фізичні недуги в поєднанні із душевними переживаннями та життєвою невлаштованістю зламали життя поета. На жаль, таке жадане та ще у студентські роки намріяне ним бажання – поширити серед людей свої творчі

напрацювання – було реалізоване лише по смерті. Але насправді, ім'я та творча спадщина С.Руданського набули величезної любові й популярності серед українців.

Список використаних джерел та літератури

1. Держархів Хмельницької області, ф. 315 Подільська духовна консисторія, оп. 1, Спр. 8072 Клировые ведомости о церквах Винницького уезда, 593 арк.
2. Записано від Ксенії Петрівни Мудрик, завідуючої музеєм Степана Руданського в с. Хомутинцях, Калинівського р-ну, Вінницької обл., у серпні 2009 р.
3. И. Ф. Листи С. В. Руданського до В. В. Ковалева / И. Ф. // Зоря. – 1886, число 6. – С. 96-97.
4. Руданський, Степан. Нові поетичні твори / Степан Руданський // Зоря. – 1894, числа 3, 6, 8, 10, 11, 13, 14, 19, 20.
5. Руданський, Степан. Нові поетичні твори / Степан Руданський // Зоря. – 1896, числа 1, 8, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19.
6. Руданський, С. В. Нові співомовки / С. В. Руданській // Зоря. – 1886, числа 1, 4, 7, 12, 13-14, 17, 18, 19, 21, 22, 24.
7. Руданський, С. Повна збірка веселих віршів / Степан Руданський. – Нью-Йорк: Друкарня “Свободи”, 1915. – 282 с.
8. Руданський, С. В. Співомовки / Упоряд., авт. передм. та приміт. М. Гончарука. – К.: Дніпро, 1988. – 319 с., іл.
9. Руданський, С. Співомовки, байки, балади та історичні поеми / Передмова І. Лизанівського. – Нью-Йорк, 1956. – XXXII, 309 с.
10. Руданський, С. В. Співомовки, переклади та переспіви / Упоряд. і приміт. В.І. Мазного, вступ. стаття П.Й. Колесника. – К.: Наукова думка, 1985. – 638 с.
11. Руданський, С. В. Твори / Підготов. текстів та вступ. стаття В.Я. Герасименка. – К.: Держвидав художньої літератури, 1956. – 322 с.
12. Свидницький, А. Люборацькі. Сімейна хроніка / Анатолій Свидницький // Роман, оповідання, нариси. – К.: Наукова думка, 1985. – С.27-210.
13. Герасименко, В. Нові матеріали до біографії С.В. Руданського / Володимир Герасименко // Записки історико-філологічного відділу. Книга V (1924-1925). – К., 1925. – С. 20-31.
14. Герасименко, В. Новознайдений лист С. Руданського 1867 р. / Володимир Герасименко // Записки історико-філологічного відділу. Книга VII-VIII (1926). – К., 1926. – С. 402-403.
15. Горянський, П. Біля могили Степана Руданського (з двома малюнками) // Записки історико-філологічного відділу. Книга VII-VIII (1926). – К., 1926. – С. 404-407.
16. Земський, Ю. С. Польська, російська та українська еліти в змаганнях за Правобережну Україну середини XIX ст. / Ю. С. Земський. – Хмельницький: Поліграфіст, 2011. – 350 с., іл.
17. Кримський, А. До життєпису С. Руданського (3 нагоди 50-літньої річниці поетової смерті) / Агатангел Кримський // Записки історико-філологічного відділу. Книга V (1924-1925). – К., 1925. – С. 41-63.
18. Матушевський, Ф. Жертви переходної епохи / Ф. Матушевський // Киевская старина. – 1902. – Июль-август. – С. 193-226.

19. Одесит. С.В. Руданський, деякі знадоби до біографії / Одесит // Зоря. – 1886, число 6. – С. 94-95.

20. Познанський, Б. До біографії С. Руданського / Борис Познанський // Зоря. – 1886, число 8. – С. 135..

21. Франко, І. “Король балагулів” Антін Шашкевич і його українські вірші / Іван Франко // Зібрання творів. В 50 т. – К., 1892. – Т. 35. – С. 113-149.

22. Франко, І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року / Іван Франко. – Львів, 1910. – 444 с.

Yury Zemsky

The man in the grip of his era: Stepan Rudansky, tribulations

Everyone, especially man spiritually creative concentrate cultural ideas and emotional sentiments of society of his time. Generations of Ukrainians who had to live in the nineteenth century had personal experience of contrasting changes in Russian imperial policy in the field of national and cultural life. The content of policy of the government, as well as the proximity or distance of the everyday life of a person of national and cultural environment of native people were usually crucial for the formation of national consciousness of a man.

Stepan Rudansky acquired from children years of his life Ukrainian cultural values and ideals not lost them and did not break psychologically in conditions of years of education in the russified clerical and educational institutions. That is why, he creatively exploded burlesque and humor in his writing work during the brief period of liberalism in the Russian Empire (50–60 years of nineteenth century). The original poet at the age of 23–26 years, admiring national cultural heritage of his people and Ukrainian intellectuals of Petersburg society created in ten times more than in the rest of the years of his life.

Russified environment in his adulthood and anti-Ukrainians actions of Empire power (since Valuev circular), was the reason of absence, as it seemed to him, if any perspective to be heard by his native people for whom he wrote, and fade away the fire of poet's humor and his original songs.

Keywords: *Stepan Rudansky, civic consciousness, Ukrainophilism, humor, poetry.*

Ю. С. Земский

Человек в тисках своей эпохи: Степан Руданский, испытания судьбы

Каждый человек, особенно человек творческий насыщается духовно-культурными идеями и эмоциональными настроениями общества своей эпохи. Поколения украинцев, которым выпала судьба жить в XIX в. испытывали на себе контрастные изменения Российской имперской политики в области национально-культурной жизни. Содержание государственной политики, а также близость или удаленность жизненной повседневности определенной личности от национально-культурной среды родного народа обычно были определяющими для формирования национального самосознания человека.

Степан Руданский, с детских лет усвоив украинские национально-культурные ценности и идеалы смог не растерять их и психологически не сломаться в условиях многолетнего воспитания в обрусевших клерикально-образовательных учреждениях. Как следствие, он творчески взорвался бурлеском яркого, жизнеутверждающего юмора в годы короткого периода либерализма в Российской империи (середины 50-х – начала 60-х годов XIX в.) Самобытный поэт в возрасте 23–26 лет, увлекаясь национально-культурными наработками земляков, интеллектуалов-украинцев Петербургской громады создал почти в десять раз больше, нежели за все последующие годы жизни.

Обрусевшая среда места работы во взрослом возрасте, а также анти-украинские мероприятия имперской власти (начиная с Валуевского циркуляра), и потому отсутствие, как ему казалось тогда, любой перспективы быть услышанным родным народом, для которого писал – угасили огонь юмора и самобытной песни поэта.

Ключевые слова: *Степан Руданский, гражданское сознание, украинофильство, юмор, поэзия.*

Одержано 18 червня 2015 року